

نقش ولایت فقیه در سیاست اقتصادی کشور و بیان مصادیق آن

شیدا مجدی نسب^۱

چکیده

جایگاه ولایت فقیه در دنیا یک حرف نو است. فعالیت های ولی فقیه با وجود انقلاب نو آوری بود که حریف ها را به خود خیره کرد. چیزی که در قانون اساسی و در کلمات امام و در عرف انقلاب به عنوان حکومت ولایت فقیه مطرح است، یک نظام نو در جهان است. در جهان به دنبال کسی هستیم که تخلف نکند. این چیز خیلی مهمی است. و تا این لحظه طبق توضیحاتی که از رابطه ولایت فقیه با کشور ها و جمهوری های مختلف گذشت مشخص می شود که ولایت فقیه درست ترین فرد تاریخ برای این منصب است. این پژوهش با روش توصیفی از نوع تحلیل محتواست؛ که در بخش اول به وجوه کارآمدی ولایت فقیه در جمهوری اسلامی ایران پرداخته شد و در بخش دوم به نقش ولی فقیه در تداوم سیاست های نظام اسلامی و تعیین اصول بنیادین کشور پرداخته شد. در این پژوهش از سایت حضرت امام خامنه ای و همچنین سه کتاب ارزشمند به نام های «نظام سیاسی اسلام»، «ولایت فقیه استمرار حکومت علوی و نقطه درخشان انقلاب اسلامی»، «حکمت حکومت فقیه» بهره گرفته ام.

کلیدواژه ها : نظام اقتصادی، ولایت فقیه، جمهوری اسلامی، سیاست اقتصادی

^۱ طلبه سطح دوحوزه علمیه الزهرا(س) - sheydamajdr@gmail.com

مقدمه

ولایت فقیه یک نظریه سیاسی در نظام اسلامی است که به معنای هدایت جامعه اسلامی تحت رهبری فقیه عادل و عالم است. این نظریه به ویژه پس از انقلاب اسلامی ایران در سال ۱۹۷۹ به عنوان مبنای حکومتی در این کشور مورد تأکید قرار گرفت. یکی از ابعاد مهم ولایت فقیه، نقش آن در نظام اقتصادی کشور است. نظام اقتصادی در چارچوب ولایت فقیه می‌تواند با تأکید بر اصول اسلامی از جمله عدالت اجتماعی، توزیع عادلانه ثروت و حمایت از نیازمندان شکل بگیرد. فقیه به عنوان رهبر، وظیفه دارد که سیاست‌های اقتصادی را بر اساس منابع اسلامی تدوین کند و با اولویت دادن به منافع عمومی، از فساد و تبعیض جلوگیری کند. همچنین، ولایت فقیه با تأکید بر احکام اسلامی مانند زکات، خمس و حمایت از تولید داخلی، به ایجاد بستری مناسب برای رشد و توسعه اقتصادی کمک می‌کند. در نظام اقتصادی تحت ولایت فقیه، نظارت فقیه بر فرآیندهای اقتصادی و مالی، می‌تواند به پایداری اقتصادی و کاهش نابرابری‌ها منجر شود. از طرف دیگر، تصمیم‌گیری در مسائل اقتصادی باید به گونه‌ای انجام شود که به توازن میان بازار و دولت کمک کند و فضای لازم برای فعالیت‌های اقتصادی خصوصی و تعاونی فراهم گردد. به طور کلی، ولایت فقیه می‌تواند به عنوان یک سازوکار مؤثر در ایجاد و اجرای سیاست‌های اقتصادی پایدار و عدالت محور در جامعه اسلامی عمل کند. با توجه به این موارد، ارتباط نزدیک بین ولایت فقیه و نظام اقتصادی، در تحقق اهداف عدالت اجتماعی و رفاه عمومی نقش بسزایی دارد.

تاریخ بشری برنامه های اقتصادی مختلفی را برای بهبود معیشت خود آزموده است، دانشمندان و نظریه پردازان اقتصادی در طول تاریخ به بیان این برنامه ها پرداخته اند. نظام های اقتصادی کاپیتالیسم و سوسیالیسم از جمله برنامه هایی بوده که نظریه پردازان بیان کرده اند. این نظام ها محکوم به شکست می باشند و نظام اقتصادی برتر که معیشت را به بهترین وجه ممکن می سازد نظام اقتصادی اسلام است. بنابراین، نظریه ولایت فقیه تنها برخاسته از تفکر امام خمینی و برخی فقهای معاصر نظیر ملا احمد نراقی و مانند آنان نیست، بلکه

از متن اسلام و قرآن برخاسته و در اسلام و تشیع پیشینه دیرینه ای دارد، و نخستین بار توسط خود پیشوایان معصوم علیه السلام مطرح و تبلیغ گردیده است. مهمترین موضوع در حکومت اسلامی که آن را از سایر حکومت ها متمایز می کند ولایت فقیه می باشد. به نظر می رسد با توجه به اهمیت پول در اقتصاد و جامعه لازم است تولید و کنترل آن از مجرای الهی صورت گیرد. با توجه به این که نظام جمهوری اسلامی ایران حکومتی مبتنی بر توحید تشکیل شده است و مجرای الهی بودن آن از طریق ولایت مطلقه فقیه انجام می گیرد لازم است عالی ترین نهاد پولی و مالی کشور که بانک مرکزی می باشد، تحت نظارت مستقیم ولایت فقیه صورت گیرد.

مفهوم شناسی

۱. نظام

نظام در لغت : نظام در لغت به معنای سپاه و ارتش و یا قرار دادن چیزی پهلوی هم و یا اصول و قواعدی است که چیزی بر اساس آن نهاده شده است.

نظام در اصطلاح : در اصطلاح نظام عبارت از ترتیب امورات زندگی انسان ها در عرصه های مختلف طبق شریعت اسلامی می باشد^۱.

۲. ولایت

(ولایت)، واژه ای عربی و از ریشه ی (وَلَى) گرفته شده است. برخی از مشتقات این کلمه در عربی و فارسی عبارتند از: ولایت (به کسر واو)، ولاء (به فتح واو)، اولیاء، والی، مولی، مولوی، ولایی و.... (وَلَى)، در لغت به معنای: دوست، دوستدار، یاور و چیزی در کنار چیز دیگری است. واژه ی ولایت و دیگر مشتقات آن نیز به معنای: نصرت و یاری، محبت، تصدی امر، سلطنت، سرپرستی، رهبری و حکومت است^۲. از نظر اصطلاحی، معنای ولایت تا حدودی در سه حوزه ی علم فقه، عرفان و کلام با

^۱ <<https://www.facebook.com>

^۲ رجوع کنید به: تاج العروس؛ ج ۱۰؛ ص ۳۹۸ و مقائیس اللغة؛ ج ۶؛ ص ۱۴۱ و المصباح المنیر؛ ج ۲، ص ۳۹۶.

یکدیگر تفاوت دارد. در علم فقه از آنجا که مباحث به دو بخش عمده‌ی عبادات و معاملات تقسیم می‌شود، (ولایت) در بخش معاملات (بالمعنی الاعم) قرار می‌گیرد و از جمله‌ی احکام وضعی به شمار می‌آید.

ولایت در فقه با تعابیر مختلفی به کار برده می‌شود؛ همچون:

- جواز تصرف^۱.
- تصرف در امر و نهی^۲.
- تصرف در اموال و انفس^۳ و ...
- تصرف و حاکمیت بر شخص یا کار دیگری^۴.
- (احق و اولی به تصرف)^۵.

امام مضمون همگی: « تصرف و قیام به شوؤن غیر^۶ »، است. برخی ولایت را، محدود به: (حق تصرف ولی امر در اموال و حقوق اختصاصی شخصی مولی علیه، که به جهتی از جهات؛ از قبیل عدم بلوغ و رشد عقلانی، دیوانگی و غیره، از تصرف در حقوق و اموال خود محروم است)^۷ منحصر می‌دانند که البته با چنین نگرشی، فقیه به عنوان وظیفه‌ی شرعی و فقهی، حق تشکیل حکومت و اعمال حاکمیت سیاسی ندارد. دیدگاه دیگر، ولایت فقیه را نه از باب وظیفه، بلکه بمثابة یک منصب شرعی و از احکام وضعیه می‌داند؛ چنانچه امام خمینی و صاحب جواهر (رحمة الله) از این گروه اند^۸. در این دیدگاه، ولایت فقیه، منصبی تعریف شده است که از جانب شرع، به فقها واگذار می‌شود؛ اما اگر یکی از فقهای واجد صلاحیت آن را

^۱ نراقی؛ عوائد الایام؛ ص ۱۱۹

^۲ - کشف الغطاء؛ جلد ۱، ص ۹

^۳ شیخ انصاری ره یکی از مناصب فقیه را (ولایة التصرف فی الاموال و الانفس) می‌داند؛ المکاسب؛ جلد ۳، ص ۵۴۶

^۴ مکارم شیرازی؛ انوار الفقاهة؛ کتاب البیع، جزء اول، ص ۴۴۵

^۵ منتظری؛ ولایت فقیه؛ جلد، ص ۱۷۱

^۶ امام خمینی ره؛ المکاسب المحرمه؛ ج ۲، ص ۱۰۶

^۷ مهدی حائری یزدی؛ حکمت و حکومت؛ ص ۱۷۸

^۸ رجوع کنید به: امام خمینی؛ حکومت اسلامی؛ ص ۵۶ و شیخ محمد حسن نجفی؛ جواهر الکلام؛ ج ۲۱، ص ۳۵۹

اقامه نمود، دیگر فقها در امور عمومی از وی پیروی و اطاعت میکنند و تکلیف جداگانه‌ای بر ایجاد دولت اسلامی ندارند.

۳. فقیه

واژه‌ی (فقه) ؛ به معنای: فهم، آگاهی و دانایی است. در (قرآن کریم)، تفقه در دین به کار رفته که مقصود از آن ، فهم معارف دینی است و در اصطلاح، (فقه) یکی از زیر مجموعه های علوم حوزوی است که: (علم به احکام شرعی از طریق استنباط و اجتهاد^۱) تعریف شده است. بر این اساس فقیه به کسی گفته می شود که با فراگیری علوم و دانش های مورد نیاز، توانایی لازم برای استنباط احکام از منابع دینی را داشته باشد؛ البته برای گام نهادن به قلّه‌ی رفیع فقاہت و اجتهاد ، علاوه بر توانایی علمی ، بهره‌مندی از برخی ویژگی های اخلاقی و رفتاری نیز ضروری است؛ از جمله فقیه باید: عادل، پارسا و با ورع بوده و به دنیا دلبستگی شدید نداشته باشد.

۴. ولی فقیه

در اصطلاح، ولی فقیه کسی است که عالم به سیاست های دینی و برقرار کننده عدالت اجتماعی میان مردم باشد. طبق اخبار، او دژ اسلام و وراث پیامبر و جانشین پیامبر خدا و همچون پیامبران بنی اسرائیل بود، بهترین خلق خدا پس از امامان (ع) است. مجاری امور و احکام و دستورها، به دست او بوده و حاکم بر زمام داران است.^۲

۱- نقش های مستقیم ولایت فقیه در اقتصاد :

نظریه ولایت فقیه تنها برخاسته از تفکر امام خمینی و برخی فقهای معاصر نظیر ملا احمد نراقی و مانند آنان نیست، بلکه از متن اسلام و قرآن برخاسته و در اسلام و تشیع پیشینه دیرینه ای دارد، و نخستین بار توسط خود پیشوایان معصوم علیه السلام مطرح و تبلیغ گردیده است. مهمترین موضوع

^۱الفقه هو بالاحکام الشرعیة الفرعیة عن ادلتها التفصیلیة؛ فقه عبارت است از فهمیدن و دانستن احکام شریعت اسلام از طریق دلایل تفصیلی آنها؛ معالک الدین فی الاصول؛ ص ۲۲.

^۲امام خمینی؛ روح الله؛ ج ۲؛ ص ۹۴-۱۰۲

توجه در هر بخشی بوده است، ارائه‌ی نقشه‌ی راه بوده؛ یعنی خواستیم مثلاً در زمینه‌ی تولید ملی یا مسئله‌ی آب یا مسئله‌ی انرژی و امثال اینها نقشه‌ی راهی ارائه بشود که براساس آن، مسئولان، کار خودشان را پیش ببرند.^۱

۳-۳ حمایت از تولید ملی:

بنده با مطالعه‌ی نظرات کارشناسان این مسئله به این نتیجه میرسم که یک کلید اساسی برای حل مشکلات اقتصادی کشور عبارت است از مسئله‌ی تولید؛ تولید داخلی، تولید ملی، برای همین هم هست که در این چند سال گذشته بر روی تولید ما تکیه کردیم. اگر رشد تولید و حرکت رو به جلو در تولید ملی به نحو مطلوب انجام بگیرد، بسیاری از مشکلات مهم اقتصادی مثل مسئله‌ی تورم، مسئله‌ی اشتغال و مسئله‌ی ارزش پول ملی، این مسائل اساسی اقتصاد به نحو خوبی به سمت حل پیش خواهد رفت. مسئله‌ی تولید بنابراین مسئله‌ی مهمی است و به همین جهت امسال هم روی مسئله‌ی تولید تکیه می‌کنم و توقع دارم، انتظار دارم که ان‌شاءالله یک جهشی در کار تولید اتفاق بیفتد امسال، و بجد اعتقاد دارم که این جهش بدون مشارکت مردم و بدون حضور مردم اتفاق نخواهد افتاد. اگر ما بخواهیم جهش تولید داشته باشیم، بایستی اقتصاد را مردمی کنیم، باید پای مردم را به عرصه‌ی تولید به نحو محسوسی باز کنیم، موانع حضور مردم را برطرف کنیم. در بخش مردمی ظرفیت‌های بزرگی وجود دارد... این ظرفیتها بایستی فعال بشود، باید از آنها به نفع کشور و به نفع مردم استفاده بشود. لذا من به این مناسبت شعار امسال را این قرار دادم: «جهش تولید با مشارکت مردم» این شعار امسال است. امیدواریم ان‌شاءالله این شعار به بهترین وجهی تحقق پیدا کند. برنامه‌ریزان کشور برنامه‌ریزی کنند، صاحب نظران همکاری فکری کنند و فعالان اقتصادی به نحو عملی در این کار ان‌شاءالله مشارکت کنند.^۲

• پیام نوروزی به مناسبت آغاز سال ۱۴۰۳

^۱ بیانات در دیدار جمعی از تولیدکنندگان، کارآفرینان و فعالان اقتصادی ۱۳۹۲/۱۲/۲۰

^۲ بیانات به مناسبت سال حمایت از تولید ملی ۱۴۰۲/۰۱/۰۱

ما مکرّر گفته‌ایم که اولویّت اصلی کشور عبارت است از اقتصاد و فرهنگ؛ این دو اولویّت های اصلی‌اند. در مورد اقتصاد هم، امسال ما شعاری که مطرح کردیم دو بخش داشت: یکی مهار تورّم، یکی رشد تولید. در مورد مهار تورّم هم بنده در صحبت و سخنرانی اوّل سال گفتیم که مهار تورّم هم با رشد تولید حاصل می‌شود؛ یعنی مهم‌ترین کاری که برای مهار تورّم می‌شود انجام داد این است که ما تولید کشور را بتوانیم بالا ببریم و افزایش بدهیم. پس تولید شد محور. اگر محور تولید است و باید رشد پیدا کند، باید ببینیم چگونه می‌توان تولید را رشد داد. دو نکته اینجا وجود دارد: یکی اینکه ما حمایت کنیم، دوّم اینکه موانع سر راه را برداریم. حمایت یعنی چه؟ یعنی اوّلاً حمایت قانونی؛ مقرّرات جوری باشد که تولید برای تولیدکننده، هم آسان بشود، هم باصرفه بشود. بعد، حمایت‌های مالی، در آن مقداری که به عهده‌ی دستگاه های دولتی است؛ تأمین منابع ارزی و ریالی در آن حدّی که جزو وظایف است. و همچنین حمایت های فرهنگی از تولید داخلی. حمایت فرهنگی از تولید داخلی یعنی اینکه ما به مردم تفهیم کنیم که محصول داخلی باید مصرف بشود؛ یعنی آنجایی که محصول داخلی وجود دارد باید مردم به سمت محصول داخلی بروند؛ این مهم‌ترین حمایت فرهنگی از تولید است. البته مکمل این حمایت ها مراقبت از عدم انحراف است؛ ما دوره‌هایی داشتیم که منابع ارزی و ریالی در اختیار کسانی برای تولید قرار گرفته و برای تولید مصرف نشده! بحث یک ذره و دو ذره هم نیست، مبالغ هم مبالغ بسیار کلانی بوده؛ اینجا تقلّب شده؛ باید مراقبت کنیم که این اتفاق و امثال این اتفاقات نیفتد. کسانی هستند که با مسائل اقتصاد بلدند خوب بازی کنند؛ یعنی واقعاً آدم نگاه می‌کند می‌بیند کسی هست که از آن مسئول ارشد ما در این بخش، اطلاع و آگاهی‌اش به پیچ و خم‌ها بیشتر است؛ پیچ و خم‌ها را می‌شناسد، گریزگاه‌ها را می‌شناسند و می‌رود عمل می‌کند و سودهای کلان نامشروع می‌برد؛ سود مشروع هیچ اشکالی ندارد، سود کلان نامشروع اشکال دارد. اینها را باید مراقبت کرد؛ اینکه می‌گوییم تولید کمک بشود و حمایت بشود، مکملش این است که مراقب باشیم از این طرف هم دچار انحراف نشویم.^۱

^۱ بیانات در دیدار رئیس‌جمهور و اعضای هیئت دولت ۱۴۰۲/۰۱/۸

نتیجه گیری

اولاً، نظام جمهوری اسلامی ایران که هم مبتنی بر حاکمیت الهی بوده و مشروعیت خود را از ذات اقدس اله می گیرد و هم با خواست، رای و نظر مردم تحقق عینی پیدا می کند، حکومتی است که به جهت اخذ مشروعیت خویش از ناحیه خداوند متعال، نوعی حکومت و نظام دینی تلقی می شود، ثانیاً، نظام جمهوری اسلامی به دنبال حل مشکلات کشور است، اما رسیدن به نقطه آرمانی، نیازمند صرف زمان و همت همه مسئولان و همراهی مردم می باشد و نباید با دیدن نقطه آرمانی و فاصله ای که با آن نقطه وجود دارد، این نظام را ناکارآمد عنوان کرد، ثالثاً، جامعه و کشور ما همچون سیستمی است که هدایت و مدیریت در سطح کلان آن بر عهده رهبری است و دیگر مسئولان در هریک از بخش ها مسئولیت مستقیم آن بخش را دارند و باید پاسخگو باشند و احیاناً خطا و اشتباه و نواقصی که در هرکدام از این بخش ها به وجود می آید مسئولیت آن به رهبری بر نمی گردد، آنچه در رهبری جامعه مهم است رهبری در سطح کلان و جهت گیری درست کشور است که رهبری امام گونه حضرت آیت الله خامنه ای تا کنون توانسته است آن را به نحو شایسته ای به انجام رساند.

منابع:

۱. قرآن کریم
۲. تاج العروس؛ ج ۱۰؛ ص ۳۹۸ و مقائیس اللغة؛ ج ۶؛ ص ۱۴۱ و المصباح المنیر؛ ج ۲، ص ۳۹۶.
۳. تدا اسکاچپول، دولت رانتیر و اسلام شیعی در انقلاب ایران، محمدتقی دلفروز، فصلنامه‌ی مطالعات راهبردی، بهار ۱۳۸۲، ش ۱۹
۴. سیاست پژوهشی، دوره ۷، شماره ۱، بهار ۱۳۹۹
۵. شهید مطهری، نهضت‌های اسلامی در صد ساله‌ی اخیر، مجموعه آثار استاد شهید مطهری، ج ۲۴، ص ۳۲، نرم‌افزار مجموعه آثار شهید مطهری کامپیوتر اسلامی نور، بی تا
۶. شیخ محمد حسن نجفی؛ جواهر الکلام؛ ج ۲۱، ص ۳۵۹
۷. حسن رحیم‌پور ازغدی، «کارآمدی ولایت فقیه در بحران‌های اجتماعی»، روزنامه‌ی رسالت، ۱۳۸۹/۱۰/۰۲.
۸. خمینی؛ سیدروح الله، حکومت اسلامی؛ ص ۵۶
۹. خامنه‌ای، سیدعلی، بیانات در دیدار جمعی از تولیدکنندگان، کارآفرینان و فعالان اقتصادی ۱۳۹۸/۰۸/۲۸
۱۰. خامنه‌ای، سیدعلی، بیانات در سخنرانی تلویزیونی در سالروز قیام ۱۹ دی، ۱۳۹۹/۱۰/۱۹
۱۱. خامنه‌ای، سیدعلی، بیانات در سخنرانی به مناسبت سال حمایت از تولید ملی ۱۴۰۲/۰۱/۰۱
۱۲. ذوعلم، علی، «کارآمدی حکومت ولایی و مدیریت فتنه‌ی ۸۸»، روزنامه‌ی رسالت، در مورد کارآمدی ولی فقیه در فتنه‌ی ۱۳۸۸
۱۳. لغت نامه دهخدا
۱۴. فریدون اکبرزاده، نقش رهبری در نهضت مشروطه، ملی شدن نفت و انقلاب اسلامی، تهران، مرکز اسناد انقلاب اسلامی، ۱۳۸۰.

۱۵. ظریف منش، حسین، «ولایت فقیه استمرار حکومت علوی و نقطه درخشان نظام اسلامی»، ۱۳۳۷،

تهیه کننده بنیاد بین المللی غدیر، قم انتشارات زمزم هدایت، ۱۳۹۱

۱۶. ممدوحی کرمانشاهی، آیت الله حسن، «حکمت حکومت فقیه پاسخ به شبهات در مورد حکومت دینی»،

ویرایش دوم، چاپ هفتم، قم موسسه بوستان کتاب، مرکز چاپ و نشر دفتر تبلیغات بنیاد علمی قم،

۱۳۸۵

۱۷. نصرتی، علی اصغر، «نظام سیاسی اسلام»، مرکز نشر هاجر، ناشر تخصصی زن و خانواده، چاپ سوم،

بهار ۱۴۰۰

سایت ها :

<http://farsi.khamenei.ir>

<https://www.facebook.com>

<https://p-alzahra.com/definition-of-economy>